

MÜBÂHELE

tur. Bu âyetlerde Hıristiyanlık hakkında bilgi verilmekte, İsa'nın babasız olarak dünyaya gelişine Âdem'in annesiz ve babasız olarak yaratılışı örnek gösterilmekte, daha sonra da mübâhele âyeti yer almaktadır: "Artık bu bilgilerden sonra İsa'nın şahsiyeti ve gerçeğin mahiyeti hakkında seninle tartışmaya kalkışacak olanlara de ki: Gelin, sizler ve bizler dahil olmak üzere siz kendi çocuklarınızı, biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra cânu gönülden dua edelim de Allah'tan yalancılara üzerine lânet dileyelim". Hz. Peygamber mübâhele âyetinin nüzülünden sonra Hasan, Hüseyin, Fâtıma ve Ali ile birlikte Necran heyetinin yanına gitti; ilgili âyetleri okuyarak kendilerini mübâheleye davet etti. Necranlılar kısa bir istişareden sonra Hz. Muhammed'in peygamber olma ihtimalini göz önünde bulundurarak mübâheleye cesaret edemediler. Cizye ödemek şartıyla anlaşma yaptılar ve ülkelerine döndüler.

Şiirler, Resûl-i Ekrem'in mübâhele âyetinde geçen "oğullarımız"a karşılık Hasan ve Hüseyin'i, "kadınlarımız"a karşılık Fâtıma'yı, kendimsize karşılık Ali'yi alıp mübâhele için Hıristiyanların karşısına çıktığını ve bunun Ehl-i beyt'in faziletine delâlet ettiğini söylemişlerdir (bk. ÂL-i ABÂ). Bu hadiseyi özellikle Hz. Ali'nin diğer asırdan üstün olduğu ve herkesten önce hilâfete hak kazandığı konusunda önemli bir delil saymışlar ve Necranlılar'ın mübâheleye davet edildiği günü (21 Zilhicce) bayram ilân etmişlerdir. Sünnî âlimleri ise hilâfet hakkını fazilet esasına dayandırmalarının doğru olmayacağını belirtmişlerdir (bk. İMÂMET).

Bu meseleyle ilgili âyetlerin ve bunların nüzül sebebinin incelenmesinden mübâheleye konu teşkil eden hususun dinî mahiyette olduğu ve şahit, belge gibi madî delillerle ispatının mümkün bulunmadığı anlaşılmaktadır. Zira taraflardan her biri kendi görüşünün doğru olduğunu ileri sürmektedir. Mübâheleye davet eden taraf karşı tarafı ciddiyet ve samimiyet imtihanına çağırılmaktadır. Mübâhele âyetinin ifade ettiği şekilde mübâhele merasimlerinin İslâm tarihinde cereyan edip etmediği bilinmemektedir. Ancak Abdullah b. Abbas'ın miras taksiminde kendi görüşü üzerine ısrar ettiği ve bu konuda muhaliflerini mübâheleye çağırıldığı kaydedilmektedir (Vehbe ez-Zühaylî, VIII, 354).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "bhl" md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, s. 174-179; Buhârî, "Meğâzî", 72; İbn Hişâm, *es-Sire*², I, 573-576; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 291,

357-358; Belâzürî, *Futûh* (Fayda), s. 90-94; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, III, 107-109, 207-213; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1387/1968, s. 61, 67-68; Fahreddin er-Râzî, *Meḡâzîhu'l-gayb*, Kahire 1327, II, 387-388, 461-466; Âlûsî, *Rûḡu'l-me'ânî*, III, 185-190; Reşîd Rızâ, *Tefṣîrü'r-menâr*, X, 250-252; M. İzzet Derveze, *Siretü'r-Resûl*, Kahire 1948, II, 147-148, 156-158; I. Massignon, *Opera Minora*, Beyrut 1963, I, 550-573; a.mlf., "Mübâhele", *İA*, VIII, 777-778; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 174-179; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, VIII, 354; M. Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân* (trc. Vahdetin İnce), İstanbul 1998, III, 334-366; R. Strothmann, "Die Mubahala in tradition und liturgie", *Isl.*, XXXIII/1-2 (1957), s. 2-29; Mustafa Fayda, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, II, Ankara 1975, s. 143-149.

MUSTAFA FAYDA

MÜBALAĞA

(المبالغة)

Bir edebî sanat.

Sözlükte "ulaşmak, son noktasına varmak" anlamındaki **bulûğ** kökünden türeyen **mübâlağa** kelimesi "bir işe olanca gayretini sarfetmek, ileri gitmek; büyütme" demektir. Anlama güzellik katan bedî sanatlar içinde yer alan ve teşbih, temsil, istiare, mürsel mecaz, kinaye, itnâb, îcâz, kasr gibi edebî sanatların temelini teşkil eden mübâlağa ile ilgili olarak yapılan farklı tanımlar, "bir şeyin vasfını veya mânasını bazan aklın kabul edemeyeceği şekilde büyütme ifade etme" şeklinde birleştirilebilir.

Şiir sanatında methiye, hiciv, tasvir vb. temalarda vazgeçilmez konumu sebebiyle mübâlağaya dair ilk işaretler Câhiliye devrine kadar uzanır. Ukâz panayırında düzenlenen şiir yarışmalarında ünlü muallaka şairi Nâbîga ez-Zübeynî'nin Hassân b. Sâbit'in, "نا الْجَفَنَاتِ الْغَرَّ يَلْمَعْنَ وَالضَّحَىٰ وَ أَسِيفَا، يَقْطُرْنَ مِنَ نَجْدَةِ دَمَا" (Kuşlukta parlayan ziyafet kazanları bizimdir, kılıçlarımız ise bir imdat uğrunda kan damlatır) beytine yönelttiği eleştiriler mübâlağa ifadelerinin güçsüz olmasıyla ilgilidir. Kabilesinin cömertliğini ve yiğitliğini överken şairin övme ve övünme makamına uygun düşmeyen "cifân" ve "süyûf" yerine "cefenât" ve "esyâf" gibi azlık bildiren çoğulları kullanması, *يَسْلُن* (sel gibi akar) yerine *يَقْطُرْنَ* (damlar) demesi, tam beyazlık ve tam parlama bildirmeyen *يَلْمَعْنَ* ve *الغَرَّ* kelimelerine yer vermesi, *بالدجى* (karanlık gecede) yerine *بالضحى* (kuşlukta) demesini eleştirerek mübâlağanın şiir sanatındaki vazgeçilmez

yerine vurgu yapmıştır. Ayrıca Nâbîga'nın, "En iyi şair kimdir?" sorusuna, "yalanı iyi ve güzel bulunan, kötüsü güldüren" şeklinde verdiği cevapta (Hâtimî, I, 195) yer alan "iyi ve güzel bulunan yalan" ile mübâlağaya işaret ettiği görülmektedir (Kudâme b. Ca'fer, s. 92-95; Abdülkâdir el-Bağdâdî, VIII, 106-115).

Kur'an'da yer alan, "Şairlerin her alana daldıklarını ve yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin" ifadesi (eş-Şuarâ 26/225-226) zem makamında da olsa gerçek dışı anlatımların, hayal ve tasvir unsurları ile mübâlağanın şiirin ve şairlerin tabiatı olduğunu belirtmektedir. Asmaî de en iyi şairin, kullandığı lafızlarla değersiz ve önemsiz mânayı değerli ve önemli, büyük mânayı da küçük olarak sunabilen kimse olduğunu söyler (Hâtimî, s. 156).

Mübâlağa konusunda ilk defa özel mânalı kelimeler kullanan Câhiz, bir şeyin tasvirinde ve vasıflarının anlatımında dengeli ve gerçekçi çizgide olmayı "iktisâd", mâkul ve mütat sınırları aşmayı ise "sıfatta isrâf, ifrât" ve "tecâvüzü'l-mikdâr" tabirleriyle karşılamış (*Kitâbü'l-Hayevân*, VI, 425), diğer bir ifadesinde Acem (Fars) mübâlağasından, onların kisrâlarını abartılı biçimde tasvir etmesinden söz ederek "nefh" (şişirme, abartma) ve "tezeyyüd" (zorlama ve yapay ekleme) ehli olduklarını belirterek mübâlağa için bu kelimelere yer vermiştir (a.g.e., VII, 56). İbn Kuteybe, mübâlağa terimini ilk kullanan edip olduğu gibi onu ifade etmek üzere farklı birçok terimi gündeme getirmiş, ilk defa mübâlağanın yalandan farkı ve sanat değeri hakkında, ayrıca istiarede mübâlağa bağlamında âyet ve şiirden şahidler üzerinde yorumlar ortaya koymuştur. İbn Kuteybe, "Gök ve yer onların ardından ağlamadı" meâlindeki âyette (ed-Duhân 44/29) temsili istiarede yer alan mübâlağayı açıklamış, bunun önemli ve ulu kimselerin ölümlüyle uğranan musibetin büyüklüğünü dile getirmek için kullanılan bir anlatım şekli olduğunu ve Araplar'da bu tür tasvirlerin yaygın bulunduğunu söylemiştir (*Te'vilü müşkili'l-Kur'ân*, s. 167-180). Sa'leb *Ḳavâ'idü's-ş-şî'r*'inde mübâlağa türlerinden olan "iğrâk" terimini icat etmiş, aşırı mübâlağaya tekabül eden "ifrât fi'l-iğrâk" ve "nihâyetü'l-vasf" tabirlerini kullanmış (s. 36-49); İbnü'l-Mu'tez, "ifrât fi's-sıfa" tabirine yer verdiği mübâlağayı söz ve şiir güzelliklerinden saymıştır (*el-Bedî*, s. 65).

Yukarıda adı geçen edipler, mübâlağayla ilgili olarak kullandıkları terim ve tabirlerin aynı zamanda birer tanım olduğunu

düşünmüş olmalıdır ki mübalağa için tam bir tarif yapmamışlardır. Tarifin ilk örneğini Kudâme b. Ca'fer vermiştir. Mânaları güzelleştiren bir tür diye telakki ettiği mübalağayı, "şairin şiirde zikrettiği bir durum ve vasıfta maksadını ifade edecek miktarla yetinmeyerek temasını en üst düzeyde anlatacak unsuru ziyade etmesi" şeklinde tanımlamış ve örneklerle açıklamıştır (*Nakdû's-Şi'r*, s. 146). Mübalağanın en abartılı türü olan "gulûv" kavramına ilk defa yer vermiş olan Kudâme mübalağa, gulûv, iğrâk ve ifrat terimlerini aynı veya yakın anlamda kullanmıştır (*a.g.e.*, s. 91-95, 100, 106, 117, 146-147, 201-202). Kudâme gulüvvü, "bir şeyin herhangi bir sıfatına imkân dahilinde bulunmak şartıyla mevcut olanın üstünde ziyadede bulunmak" şeklinde tanımlamış ve Nemir b. Tevleb'in, "Kollarını, bacaklarını ve boynunu kestikten sonra eğer o kılıçla vurursan maktulü geçip yere saplanır" anlamındaki dizesini örnek vermiş ve dizeyi, "Bir kılıcın bunu yapması tabiatı dahilinde olmakla birlikte neredeyse vukuu imkânsız bir sınırdadır" diyerek açıklamıştır (*a.g.e.*, s. 201-202). Ayrıca makbul olmayan gulûv türünü ifade etmek üzere "ikâu'l-mümteni" tabirini kullanmış ve bunu bir mâna kusuru saymıştır (*a.g.e.*, a.y.).

Mübalağayı, "açıklama amacıyla anlamın dildeki aslı haline göre büyük ve çok olduğunu göstermek" şeklinde tanımlayan Rummânî, Kur'an'da yer alan altı mübalağa şeklini şöylece sıralamıştır: 1. Mübalağa sîgalarıyla. Gaffâr, tewâb, rahmân, rahîm, vedûd, kadîr, alîm gibi. Ziyâeddin İbnü'l-Esîr ve Mağribî, bu tür sıfatların Allah hakkında mübalağa ifade etmeyeceğini, çünkü ilâhî sıfatların nihayetsiz bir kemale sahip bulunduğunu, ayrıca mübalağanın artma-eksilme, büyüme-küçülme özelliği bulunan sıfatlarda gerçekleştiğini, Allah'ın sıfatlarının ise bundan münezzehe olduğunu söylemiştir (*el-Meşelû's-sâ'ir*, III, 191; *Mevâhibü'l-fettâh*, II, 558). 2. Özeline yerine genel sîganın kullanılması. Kur'an'da "Her şeyin yaratıcısı" (el-En'âm 6/102) ifadesi gibi. 3. En büyük olandan haber verme. "Rabbinin varlığının delilleri geldi" yerine "Rabbin geldi" (el-Fecr 89/22) denilmesi gibi. 4. Mümkünü mümkün olmayan şekilde ifade etme. "Onlar, deve (veya halat) iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler" (el-A'râf 7/40) âyeti gibi. 5. Tartışmada mutedil bir üslûp kullanmak amacıyla sözü ihtimali biçimde söyleme. "O halde biz veya siz, ikimizden biri ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir" (Sebe' 34/24) âyeti

gibi. 6. Cevap ifadelerinin anlatımdan çıkarılması. Bu durum cevabın farklı yönleriyle düşünülmesini gerektirdiği, ayrıca dinleyici ve okuyucuyu düşünce ve hayal ufkuna yönlendirdiği için mübalağa belirtir. "Ateşin karşısında durduruldukları ... zaman onları bir görseydin ..." (el-En'âm 6/27) âyeti gibi.

Abbâsiler döneminden itibaren mübalağanın özellikle makbul olmayan gulûv türü yaygınlık kazanmıştır. Çoğu İran kökenli olan Hammâd er-Râviye, Hammâd Acred, Hammâd b. Zibrikân, Sâlih b. Abdülkuddûs, Mutî b. İyâs, Beşşâr b. Bürd gibi zındıklığı ile tanınan ediplerin şiirlerinde din ve inanç esasları ile alay etme, müstehcen gazel, haramları mubah sayma, içki meclisi ve eğlence âlemi tasvirlerinin yaygınlık kazanması buna ait sebeplerin başında gelir. Nitekim Beşşâr şiirlerinde İslâm'ı ve Kur'an'ı alaya almış, İblis'in Âdem'den üstün olduğunu söylemiş ve ateşpeleliği savunmuştur. Ebû Nüvâs İslâm'ın beş şartı ile alay etmiş, âhireti, cennet ve cehennemi inkâr etmiş, lezzetin haramlarda olduğunu ve şaraplı cehennemi şarapsız cennete tercih edeceğini söylemiştir. I. (VII.) yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan, ancak Emevîler devrinde gelişme ve yayılma fırsatı bulamayan, Abbâsiler döneminde Arap olmayan unsurların ve özellikle İranlıların yönetime katılmasıyla yeniden alevlenip gelişen Şuûbiyye hareketi de bu konuda önemli faktörlerden biridir. İsmâil b. Yesâr, Dîkûlcin, Hureymî, İbnü'r-Rûmî ve Mihyâr ed-Deylemî gibi Şuûbî şairleri Arap örf, âdet ve geleneklerine karşı abartılı ve alaylı yergiler yöneltmişlerdir. Şîa hareketi de gulûv türünün yayılmasında rol oynamıştır. İbn Hânî el-Endelüsî ve hayatının ilk döneminde İbn Ebû'l-Hadîd gibi gulât-ı Şîa şairleri başta Hz. Ali olmak üzere Ehl-i beyt mensuplarına, Fâtımî, Büveyhî gibi Şîi halife ve valilerine insan üstü, hatta ulûhiyyet ve risâlet makamıyla ilgili sıfatlar nisbet etmiştir. Bunlarla birlikte Di'bil, Ebû Firâs el-Hamdânî, Şerîf er-Radî, Seyyid el-Himyerî ve Sâhib b. Abbâd gibi övgüleri mutedil olan Şîa şairleri de vardır. Bazı Abbâsî halifelerinin kendilerini aşırı biçimde övmeleri için şairlere verdikleri büyük ihsanların da gulûv türü mübalağanın artmasında etkili olmuş, şairler abartıları ölçüsünde ödüle nâil olur hale gelmişlerdir. Mütenebbî'nin Seyfûddeve el-Hamdânî için yazdığı övgülerin (es-Seyfiyyât) bu konuda önemli bir yeri vardır. İslâm fetihleri sonucunda İranlıların Araplar'la karışması, vezir ve kâtiplerin çoğunun İranlı olması, II. (VIII.) yüzyıldan iti-

baren bazı Farsça eserlerin Arapça'ya çevrilmesiyle Acem mübalağası Araplar'a geçmiş ve Arap şiirine yansımıştır. Özellikle şarap tasviri, müzekker gazel ile edebî sanatlarında cinasta abartı bunun önemli sonuçlarından. Ayrıca gelir dağılımındaki eşitsizlik, yoksulluğun yaygınlaşması şiirin bir kazanç kapısı haline gelmesine sebep olmuş, neticede varlıklı ve nüfuzlu kişilerle ilgili abartılı övgüler ortaya çıkmıştır.

Mübalağa konusunda kaleme alınan eserlerden bazıları şunlardır: Câbir Abdurrahman Yahyâ, *el-Mübâlağa fi's-Şi'ri'l-'Arabî fi'l-'aşri'l-'Abbâsî* (Kahire 1406/1986); Abdülazîz b. Abdullah eş-Şübeylî, *el-Mübâlağa fi's-Şi'ri'l-'Abbâsî* (Riyad 1401/1981); Ali Sirhân el-Kureşî, *el-Mübâlağa fi'l-belâğati'l-'Arabiyye* (Tâif 1406/1985); Muhammed b. Abdurrahman b. Hamed er-Rebî, *el-Mübâlağa fi's-Şi'ri'l-'Abbâsî* (baskı yeri yok, 1415/1995).

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire, ts. (Matbaatü Mustafa el-Halebî), VI, 425; VII, 56; İbn Kuteybe, *Te'vîlü müşkilî'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1373/1954, s. 167-180; Sa'leb, *Kavâ'idü's-Şi'r* (nşr. Ramazan Abdüttevâb), Kahire 1995, s. 36-49; İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedî'* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1410/1990, s. 65; İbn Vehb, *el-Burhân fi vücûhi'l-beyân* (nşr. Ahmed Matlûb – Hadîce el-Hadîsî), Bağdad 1387/1967, s. 153-155; Ebû'l-Hasan İbn Tabâtâbâ, *'İyârü's-Şi'r* (nşr. Abbas Abdüssâtir), Beyrut 1402/1982, s. 51-54; Kudâme b. Ca'fer, *Nakdû's-Şi'r* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye), s. 91-95, 100, 106, 117, 146-147, 201-202; Âmidî, *el-Muvâzene* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1380/1961, s. 148-151; Rummânî, *en-Nüket fi'l-'câzi'l-Kur'ân (Şelâşü resâ'il fi'l-'câzi'l-Kur'ân*, nşr. M. Halefullah – M. Zağlûl Sellâm), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 96-97; Hâtîmî, *Hil-yetü'l-muhâdara* (nşr. Ca'fer el-Kettânî), Bağdad 1979, s. 156, 195-204; Ebû'l-Hasan el-Cürcânî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve huşûmth* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm – Ali M. el-Bicâvî), Kahire-Beyrut 1966, s. 420-433; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn* (nşr. Müfid M. Kumeyha), Beyrut 1404/1984, s. 394-406; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1383/1963, II, 57-86; İbn Sinân el-Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha* (nşr. Abdülmüteâl es-Saîdî), Kahire 1389/1969, s. 236-237; Abdülkâhir el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâğa* (nşr. H. Ritter), Beyrut 1403/1983, s. 249-253; Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, *el-Meşelû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Havî – Bedevî Tabâne), Kahire 1382/1962, III, 177-195; İbn Ebû'l-İsbâ', *Tahrîrü'l-tahbîr* (nşr. Hıfî M. Şeref), Kahire 1383, s. 147-158, 321-326; a.m.f., *Bedî'u'l-Kur'ân* (nşr. Hıfî M. Şeref), Kahire 1377/1957, s. 54-58; Kartâcennî, *Minhâcü'l-bülegâ' ve sıracü'l-üdebâ'* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Tunus 1966, s. 133-136; İbnü'n-Nâzim, *el-Mışbâh* (nşr. Abdülhamîd Hindâvî), Beyrut 1422/2001, s. 229-235; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi'ulûmi'l-belâğa* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Beyrut 1391/1971, s. 514-516; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *eş-Turâzü'l-müte-*

MÜBALAĞA

zammin li-esrâni'l-belâğa, Kahire 1332/1914, III, 116-131; Safiyyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bed'iyye* (nşr. Nesîb Neşâvî), Dımaşk 1403/1983, s. 151-155; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, İstanbul 1304, s. 339-340; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hzânetü'l-edeb*, VIII, 106-115; İbn Ya'kûb el-Mağribî, *Mevâhibü'l-fettâh* (nşr. Halîl İbrâhîm Halîl), Beyrut 2003, II, 546-558; M. Guneymî Hilâl, *en-Nakdû'l-edebiyü'l-hadîs*, Kahire 1958, s. 217, 219, 221, 222; Câbir Abdurrahman Yahyâ, *el-Mübâlağa fi şî'ri'l-Arabî fi'l-Asri'l-Abbâsî*, Kahire 1406/1986, tür.yer.; W. Heinrichs, "Mübâlağa", *EP* (Fr.), VII, 278-280.

İSMAIL DURMUŞ

□ TÜRK EDEBİYATI. Mübalağa, edebî bir üslûp yahut şairane bir duyarlık çerçevesinde yapıldığında okuyucuda bir heyecan uyandırır. Edipler ve şairler, duygu ve heyecanları tabii boyutlarının dışına taşıyıp muhatabın zihninde kuvvetli bir iz bırakmak istediklerinde mübalağaya başvurur, böylece anlatmak istedikleri şeyi ya büyüterek veya küçülterek ya da ona uygun bir çağrışımla etkili bir teşbihle bulunup mübalağa kalıbına dökerler. Burada önemli olan husus, sanatkârın heyecanı ile letafetin bulunmasıdır. Bir edebî sanat olarak mübalağanın yapmaktan uzak, zarif ve nükteli olması gerekir. Gerçeği aşan bir söz güzel ve etkili bir hayalle çerçevelenmiyorsa mübalağa soğuk düşer ve ifade bayağılaşır.

Eski belâgat kitaplarında "izâm" başlığı altında ve ifrat, tefrit, iktisad, istidrak ile birlikte kullanılan mübalağa belâgat ilminin ihtilâflı konularındandır. Çünkü düşüncenin değerine uygun ifade bulunamadığı veya istenilen şekilde ifade edilemediği zamanlarda olduğu gibi söze değer katmak gerektiği durumlarda da mübalağaya başvurulabilir. Kur'ân-ı Kerim'de mübalağanın sıkça kullanılmış olması, ayrıca teşbih, istiare ve kinaye sanatlarıyla doğrudan ilişkili bulunması şairleri mübalağalı ifadeler kullanmaya yöneltmiş, giderek mübalağalı sözlerin daha etkili olacağı fikri benimsenmiştir. Mübalağanın güzelliği teşbih unsurunun ön planda olması, bir şart cümlesiyle ifade edilmesi, yergi veya övgü amacıyla kullanılması, içinde güzel bir hayal barındırması gibi hususları ihtiva etmesiyle ölçülür.

Belâgat kitaplarında mübalağa ifadedeki aşırılığın derecesine göre tebliğ, iğrâk ve gulûv şeklinde üç kısıma ayrılarak incelenmiş, akla yatkın ve âdete uygun mübalağaya tebliğ, akla uygun olmakla birlikte âdete uygun bulunmayan, gerçekte çelişen mübalağaya iğrâk, akla ve âdete uygun olmayan mübalağaya da gulûv adı verilmiş-

tir. Tebliğ, muhatabın hayal gücünü okşayarak tarif veya tasvir edilen şeyin daha iyi kavranmasını sağlaması bakımından mübalağanın en makbul türü sayılır. Fuzûlî'nin, "Ey Fuzûlî çıksa can çıkmam tarîk-i aşktan / Reh-güzâr-ı ehl-i aşk içre kılın medfen bana" beyti bu tür mübalağaya örnektir. Çünkü canı pahasına aşktan dönülmemesi ve mezarların yol kenarlarına yapılması akla da göreneğe de uygun düşmektedir. Nâbî'nin, "Âb akmada mâ-nend-i cinan ravzalarından / Sahnında gönül olmadı bülbul gibi nâlân" beytinde de böyle bir mübalağa vardır. İç açıcı bir bahçeden akan suların cennet tasvirlerine benzetilmesi ve orada insan gönlünün bülbul gibi coşması mümkün ve akla uygundur.

Belli bir nükte taşıyan iğrâk örnekleri de belâgatçılar tarafından makbul sayılmıştır. Ahmed Paşa'nın, "Hey kıyâmet gel hesâbın gönlüme sor zülfünün / Elli bin yıldan uzundur her şeb-i hicran ona" beytinde böyle bir mübalağa söz konusudur. Bir gecenin uzunluğunun elli bin yıl gibi bir zaman hesabıyla ölçülmesi akla uygunsuz da böyle bir kıyaslama âdete aykırıdır. Bâkî'ye ait, "Kâmetin yâdına bir âh edeyim kim düdü / Gülşen-i aşkına bir serv-i hirâmân olsun" beytinde sevgilinin boyunu hatırlayınca ah etmek, ayrıca gül bahçelerinde servilerin bulunması akla ve geleneğe uygundur; ancak ağızdan çıkınca göklere doğru yükselip giden buğunun bir duman gibi düşünülüp bahçede servi olarak bir yerde çakılı durup salınması gerçeğe aykırıdır.

Güzel bir nükte yahut latif bir söyleyişi ihtiva etmiyorsa gulûv türü mübalağa makbul sayılmaz. Nefî'nin, "Erdi bir gâ-yete te'sîr-i hevâ kim bir mûr / Bir dem-i germi ile eyler yedi deryâyı serâb" beytinde görüldüğü gibi bir karıncanın nefesiyle denizleri kurutması akla uygun olmadığı için bu beytin muhatapta bıraktığı etki pek hoş değildir; dolayısıyla beyitteki mübalağa gulûvvün makbul olmayan bir türü sayılır. Edep dairesini veya dinî sınırları aşan mübalağalar da gulûv cinsinden kabul edilmiştir. Öte yandan ihtiva ettiği nükte bakımından insanı hayrete düşüren gulûvler de vardır. Nedîm'in, "Güllü dîbâ giydin ammâ korkarım âzâr eder / Nâzenînim sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni" beytinde böyle ince bir nükte mevcuttur. Çünkü ipekten incinmek hem akla hem göreneğe aykırıdır. Bununla birlikte bir şairin sevgilisine zarafet, nezaket ve narinlik yakıştırması ancak bu derece güzel olabilir. Belâgatçılar latife yollu yazılmış gulûv örneklerini de makbul saymıştır. Zâtî'nin, "Eyitti ol

perî bir gün düşüne girerim bir şeb / Sevincimden nice yıllar geçiptir görmedim uyku" beyti bu tür mübalağaya güzel bir örnektir. Uyuyabilse sevgilisini rüyasında görebilecek olan âşıkın sevinçten uykularının kaçması hoş bir nükte kabul edilir. Mübalağada maksadın tam olarak ifade edilmesi önemlidir. Bir sanatkâr, mübalağanın hangi türünü kullanırsa kullansın eğer maksadını güzel ve etkili biçimde ifade edebiliyorsa mübalağası başarılı sayılır. Buna göre sanatkâr, kendi heyecanını muhatabına duyurabildiği sürece mübalağayı gulûv derecesinde yapmış olsa da başarılıdır.

Divan şairleri geniş hayal dünyalarını anlatabilmek için sık sık mübalağaya başvurmuşlar, özellikle methiye, fahiye ve hicviye yazarken güzel mübalağa örnekleri ortaya koymuşlardır. Bu şairler içinde mübalağanın en makbul örneklerini övme, övünme ve yerme hususunda üstat kabul edilen Nefî vermiştir. Nâmîk Kemal'in tebliğ için "makbul", iğrâk için "mâkul", gulûv için "medhul" dediği meşhurdur. Şeyh Galib Nâbî'yi eleştirirken, "Hem bir dâhî bu kim ol sūhan-sâz / İğrâkda mûrg-ı pest-pervâz" diyerek onun mübalağa konusunda iğraktan öte geçemediğini, bunun da bir şair için eksiklik sayıldığını ima eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (İstanbul 1943), İstanbul 1984, s. 481; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 197; S. Kemal Karaalioğlu, *Türkçe ve Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul 1962, s. 102; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 105-106; Necmeddin Şahiner, *Edebî Sanatlar*, İstanbul 1975, s. 29-30; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 447-449; M. Orhan Soysal, *Edebî San'atlar ve Tanınması*, İstanbul 1992, s. 64-66; İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul 1992, s. 105-108; Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara 1993, s. 149-156; İskender Pala, *Şairlerin Dilinden*, İstanbul 1996, s. 226-231; a.mlf., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 298; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul 2000, s. 198-202; Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2004, s. 330-332; W. Heinrichs, "Mübâlağa", *EP* (İng.), VII, 277; "Mübâlağa", *TDEA*, VI, 462-463.

İSKENDER PALA

MÜBÂREE

(المبارعة)

Kadımın evlilikten doğan malî hakları veya belirli bir hakkı karşılığında kocasıyla anlaşması suretiyle evliliğin sona erdirilmesi anlamında fıkıh terimi (bk. MUHÂLEA).